

Sıfatların Başka Sözcük Türlerine Kayması

*Dursun Zengin

Öz

Bu makalede Almanca ve Türkçedeki sıfatların başka sözcük türlerine kayması konu edinmekte ve bunlara yabancı dil öğretimi açısından yaklaşılmaktadır. Bu bağlamda önce yabancı dil kuramlarına ilişkin bilgi verildikten sonra, sıfat ve çeşitleri, sıfatın ad, belirteç ve fiil olarak kullanılması ele alınmakta ve çalışmanın sonunda genel bir değerlendirilme yapılmaktadır.

Kurze Zusammenfassung

Den Untersuchungsgegenstand dieses Artikels bilden die deutschen und türkischen Adjektive, die als Nomen, Adverb und Verb gebraucht werden. Zuerst werden einige Informationen über die Theorien des Fremdsprachenverbs und die Definitionen des Adjektivs und dessen Gruppierung gegeben. Auf diese Weise werden Adjektive zugleich hinsichtlich des Fremdsprachenverbs kontrastiv untersucht und zum Schluss bewertet.

1. Yabancı Dil Kuramları

Yabancı dil öğretimi bugün *uygulamalı dil bilimi* (Alm. angewandte Sprachwissenschaft) içinde ayrı bir alan durumuna gelmiştir. Yabancı dil öğretimine ilişkin birtakım yeni kuramlar ortaya atılmış ve yöntem denemeleri geliştirmiştir. Bunun sonucunda yabancı dil öğretim yöntemlerinin sayısı yaklaşık kırka ulaşmıştır.¹ Yabancı dil öğretimini *ruh bilimi*, *toplum bilimi*, *eğitim bilimi* gibi bilim dallarından soyutlama olanağı

* Doç. Dr., A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

¹ Yabancı dil yöntemlerine ilişkin geniş bilgi için bkz. DEMİRCAN, 1990; DEMİREL, 1990.

yoktur. Çünkü yabancı dil öğretim yöntemleri, dil bilimi kuramlarının yanı sıra, anılan bu alanların kuramlarından da yararlanmaktadır.²

Yabancı bir dil, ya herhangi bir *yönlendirme olmaksızın*(*Alm. ungesteuerter Spracherwerb*) ya da *yönlendirme yolu ile*(*Alm. gesteuerter Spracherwerb*) edinilir. Birincisi doğal yolla, ikincisi ise ders yoluyla öğrenilir. Yönlendirme olmaksızın, doğal ortamda dil öğrenme süreci *dil edinimi* terimiyle karşılanmakta ve *ikinci dil* olarak tanımlanmaktadır. Yönlendirme yolu ile öğrenilen dil için ise *dil öğrenme* terimi kullanılmakta ve bu, *yabancı dil* olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla yönlendirmeli ve yönlendirmesiz dil öğrenme, *ikinci dil öğrenmek* ve *ikinci dil edinmek* terimleriyle birbirinden ayrılmaktadır. Yönlendirmeli ve yönlendirmesiz öğrenilen her iki süreç *ikinci dil edinimi* terimiyle karşılanmaktadır.³

İkinci dil öğretimi alanında birtakım kuramlar ortaya çıkmıştır.⁴ LADO ve FRIES'in geliştirdiği *karşılaştırmalı-kuram* (*Alm. kontrastive Hypothese*), ilk öğrenilen dille ikinci öğrenilen dilin karşılaştırılması yoluyla dil öğrenme sürecinin gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle dil öğrenen kişi her iki dil arasında benzerlikler arar. İkinci dil ve ana dildeki yapı benzerlikleri ikinci dilin kolay öğrenilmesine, dillerdeki farklılıklar ise öğrenmede zorluğa neden olacak ve bunun sonucunda hatalar oluşacaktır. Dolayısıyla ikinci dili öğrenme sürecinde ilk öğrenilen dile ait dil bilgisel(*Alm. grammatisch*), sözlüksel(*Alm. lexikalisch*), edimsel(*Alm. pragmatisch*), sözdizimsel(*Alm. syntaktisch*), ses bilgisel(*Alm. phonetisch*) ve biçim bilimsel(*Alm. morphologisch*) gibi özellikleri ikinci dile aktarılmakta ve dil öğrenen kişi öğrenme sürecinde *aktarım-stratejisi* olarak adlandırılan bir yol izlemektedir. Aktarım, *olumlu*(*Alm. Äquivalenz*) ve *olumsuz*(*Alm. Interferenz*) olmak üzere iki türlü gerçekleşmektedir.⁵ İkinci dili öğrenen kişinin eğer birinci ve ikinci dili paralel sözcükler içeriyor ve paralel biçim bilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel vs. özellikler gösteriyorsa, öğrenme sürecinde *olumlu aktarım* söz konusu olacaktır. Eğer birinci ve ikinci dil farklı yapılarla sahipse, *olumsuz aktarım* gerçekleşecektir. Aktarım olayında her iki dile de aktarımların yapılması söz konusudur, yani yabancı dilin kimi özellikleri de ana dile taşınabilir. Ancak aktarım olayı

² Günümüzde en çok uygulanan ve üzerinde tartışılan *dil bilgisi-çeviri yöntemi, doğal yöntem, direkt yöntem, Berlitz uygulaması, işitsel-dilsel yöntem, bilişsel yöntem, işitsel-görsel yöntem telkin yöntemi, iletişimci yöntem, seçmecî yöntem, Sokrates yöntemi* gibi yöntemlere ilişkin bkz. HENGİRMEN, 1993:17-42.

³ Terimlere ilişkin bkz. TOKDEMİR, 1997: 11; KRASHEN, 1981.

⁴ Kuramlara ilişkin bkz. FELIX, 1977; KRASHEN, a.g.e.; SELINKER, 1972; KLEIN, 1984; TOKDEMİR,

a.g.e.; TOKDEMİR, 1992; BARTSCH, 1975.

⁵ Oumlulu ve olumsuz aktarım konusuna ilişkin bkz. ERGENÇ, 1983: 195-207.

çoğunlukla ana dilden yabancı dile yapılır. Olumsuz aktarım dilin her alanında görülebilir. Olumsuz aktarım yanlışlarının saptanması *karşılaştırmalı dil biliminin*(Alm. kontrastive Linguistik) araştırma yöntemi olan *karşılaştırmalı çözümleme*(Alm. kontrastive Analyse) ile yapılır.

2. SIFAT VE ÇEŞİTLERİ

Geleneksel dil bilgisinde, ad soyundan sözcüklerin bir bölümünü sıfat (Alm. Adjektiv) olarak nitelendirilen sözcükler oluşturur. Sıfatlar Almanca ve Türkçede söz varlığı içinde önemli bir yer tutar.⁶ Sıfatlar, "bir ismi, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımdan niteleyen, belirten"(TÜRKÇE SÖZLÜK, 1998: 1960) sözcükleridir.⁷

Almanca da Türkçedekine benzer tanımlar yer almaktadır. Örneğin DUDEN sıfatı şöyle tanımlamaktadır:

"Sıfatlar genel olarak özellikleri, nitelikleri vs. belirtir. Konuşan ya da yazan kişi sıfatlarla bir kişinin ya da bir şeyin nasıl olduğunu, bir şeyin nasıl vuku bulduğunu, olup bittiğini vs. dile getirir ."(DUDEN, 1984: 285)⁸

Ancak sıfatın Almancadaki tanımlarında, sıfatın sadece adlarla değil, fiillerle ve yüklem olarak kullanımı da göz önüne alınarak tanım yapılmaktadır.⁹ Dolayısıyla bu yönüyle Türkçedeki tanımlardan biraz ayrılmaktadır.

Türkiye Türkçesi dil bilgisi üzerine yapılan araştırmalarda sıfatlar, anlamlarına ve biçimlerine göre bölümlendirilmiştir. Sıfatlar görev ve anlamları ile biçimleri açısından iki büyük gruba ve bu gruplar da alt gruplara ayrılmaktadır.¹⁰

⁶ Sıfatlar Almanca söz varlığının altıda birini oluşturmaktadır. Bkz. WAHRIG, 1978: 49.

⁷ Bu tanım Türkiye'de dil bilgisi ile ilgili bütün araştırmalarda yaklaşık olarak aynıdır. Bkz.VARDAR, 1998: 181; BANGUOĞLU, 1986: 341; KORKMAZ, 1992:132; ERGİN, 1983: 244. ERGİN sıfatların vasıf isimleri olduğunu, Türkçede tek başına sıfat diye bir şey olmadığını, her sıfatın aynı zamanda bir isim olduğunu ve tek başına sıfat olmanın değil, sıfat gibi kullanılmanın önemli olduğunu belirtmektedir. ERGİN, 1987: 292.

⁸ Almancadaki sıfat tanımlamaları da aşağı yukarı aynıdır. Bkz. ULRICH, 1972: 10; CONRAD, 1975: 21.

⁹ Bu konuya ilişkin bkz. ENGEL, 1988: 556; HELBIG, 1992: 119; WAHRIG, 1978: 49; ULRICH, a.g.y.

¹⁰ Bu gruplandırmaya ilişkin bkz. ATABAY, 1983: 77-88; Sıfatların gruplandırılmasına ilişkin ayrıca bkz. ERGİN, 1983: 246-258; BANGUOĞLU, 1986: 241-356.

I. Görev ve anlam açısından sıfatlar

1. Niteleme sıfatları
2. Belirtme sıfatları
  - a) Gösterme sıfatları
  - b) Soru sıfatları
  - c) Belgisiz sıfatlar
  - ç) Sayı sıfatları
    1. Asıl sayı sıfatları
    2. Üleştirme sayı sıfatları
    3. Kesir sayı sıfatları
    4. Sıra sayı sıfatları

II. Biçim açısından sıfatlar

1. Yalın sıfatlar
2. Türemiş sıfatlar
3. Bileşik sıfatlar

Almancada ise sıfatlar daha çok cümle içindeki kullanım biçimine göre gruplandırılmaktadır. Söz gelimi DUDEN sıfatları tamlama, zarf olarak kullanım biçimine yada yüklem işlevi üstlenmesine göre gruplandırdıktan sonra, sayı ve gösterme sıfatlarını ele almaktadır. (DUDEN, 1984: 265-286) Dil bilimi terimleri sözlüğünde ise sıfatlar cümle içinde kullanım biçimleri ve anlamları göz önüne alınarak iki gruba ayrılmıştır: (ULRICH, 1972: 10)

Sözdizimsel işlevleri açısından:

- a- Niteleyici olarak (attributiv): *Ein schöner Tag.* (**Güzel** bir gün)
- b- Yüklem olarak (prädikativ): *Das Wetter ist schön.* (Hava güzel (dir))
- c- Belirteç olarak (adverbial): *Er schreibt schön.* (**O güzel** yazıyor)

Anlambilimsel açıdan:

- Yer, zaman, maddeler ve bir şeyin neden yapıldığı ile ilgili sözcükler: *dortig* "oradaki", *heutig* "bugünkü", *tâglich* "günlük", *italienisch* "italyan", *badisch* "Badlı", *hölzern* "ağaç(tan)", *wollen* "yün(den)".

- Benzetme ve kıyaslama yoluyla oluşan ve insanda belli bir etki oluşturan sözcükler: *wollig* "yün gibi", *silbrig* "gümüş" gibi.
- Nitelik bildiren sözcükler: *mutig* "cesur", *kahlköpfig* "kel", *dreieckig* "üç köşeli", *versagt* "sözlü, yoksun".
- Değer ifade eden sözcükler: *kindisch* "çocukça, aptal", *erstklassig* "birinci sınıf", *musterhaft* "mükemmel, model", *entzückend* "pek alımlı, nefis".
- Uygunluk, elverişlilik ifade eden sözcükler: *trinkbar* "içilebilir", *glaubhaft* "inanılabilir", *unerklarlich* "açıklanamaz", *bildsam* "oluşturulabilir".
- Tutum ve davranışlarla ilgili sözcükler: *freundschaftlich* "dostça, arkadaşça", *tatig* "çalışan", *weinend* "ağlayan, ağlayarak".

Ulrich ENGEL sıfatları kullanılabilirliklerine, ifade etme biçimlerine ve anlamlarına göre üç büyük gruba ayırmaktadır.(ENGEL, 1988: 558-560) Heinz GRIESBACH ise sıfatları, *tarz sıfatları* (Alm. Modaladjektive) ve *sayı sıfatları* (Alm. Zahladjektive) olarak iki gruba ayırmaktadır .(GRIESBACH, 1990: 300) Kısaca Almancada sıfatların gruplandırılması konusunda tam bir birlikteliğin sağlandığını söylemek güç. Ancak yapılan gruplandırmalarda, sıfatın cümle içinde sadece tamlama olarak değil, aynı zamanda yüklem işlevi üstlenmesi ve zarf olarak kullanılması da göz önüne alınmaktadır. Türkçedeki gruplandırmada ise sıfatın adla, yani sıfat tamlaması olarak kullanılmasından hareket edilmektedir.

2.1. Sıfat Tamlamaları

Sıfatların adlan nitelemesi ya da belirtmesiyle oluşan tamlamalara sıfat tamlaması (Alm. Adjektivkonstruktion) denir.¹¹ Sıfat tamlamalarında sıfat tamlayan, adlar da tamlanan durumundadır:

¹¹ Tanıma ilişkin bkz. ATABAY, 1983: 72; GENCAN, 1979: 96; BANGUOĞLU, 1986: 342; KORKMAZ, 1992: 133. Bu terim dil bilgisi yapıtlarının çoğunda sıfat takımı olarak yer almaktadır. Sıfat tamlamalarının tanımı ve kuruluşlarına ilişkin incelemeler bütün dil bilgisi yapıtlarında aynıdır.

Tamlayan Sıfat	Tamlanan Ad	Sıfat Tamlaması Sıfat + Ad
klein	das Kind	das kleine Kind
<i>küçük</i>	<i>çocuk</i>	<i>küçük çocuk</i>
klein	ein Kind	ein kleines Kind
<i>küçük</i>	<i>bir çocuk</i>	<i>bir küçük çocuk</i>

Sıfat Almancada Türkçedeki gibi adın önünde yer alır, yani addan önce gelir. Ancak Almancada her adın bir tanımlığı (Alm. Artikel) olduğu için sıfat tanımlık ile ad arasında yer alır. Sıfat, tanımlık olmadan da çekilebilmektedir. Bu durumda sıfatın önünde tanımlık yer almaz.

Tamlama, niteleme ya da belirtme sıfatlarının her türünden olabildiği gibi, çoğu kez birden çok niteleme ve belirtme sıfatıyla da kurulabilir. Bir sıfat tamlamasında birden çok sıfatın bulunmasına zincirleme sıfat tamlaması denir:¹²

der *alte*, *arme*, *hilflose* **Mann**
yaşlı, *yoksul*, *çaresiz* **adam**

genç, *yakışıklı*, *akıllı*, *tertemiz giyimli bir adam*
soğukkanlı, *telaşsız*, *hesaplı ve hoşgörülü bir insandı*

schwarze, *grofie*, *nervige und ruhige* Katze
siyah, *büyük*, *adaleli ve uysal kedi*

ein *enger*, *tiefer und dunkler* **Graben**
dar, *derin ve karanlık bir hendek*

¹² Bkz. VARDAR, 1998: 197; ATABAY, a.g.e., s. 75-76. Türkçede bir tamlama içinde sıfatların(önadlann) sayısı ve sırası konusu dil bilgisi yapıtlarında belirtilmemiştir. Diğer bir anlatımla sıfatların anlatımdaki sıraları kurallaştırılmamıştır. Bu bir bakıma geleneksel dil bilgisi açısından zorunlu görülmemiştir, çünkü sıfatların sayıları ve sıralan, anlatılmak istenen adın özelliklerine göre değişebildiğinden, söyleyen ya da yazan kişiye bağlı olabilir. Anlatımda adın özelliklerini iyi vurgulayabilmek için, sıfatları kendimizce sıralayabiliriz. Bu konuda bkz. ÖZEL, 1978: 448-500; AKSAN, 1998: 178-179.

Örneklerden de kolaylıkla anlaşıldığı gibi zincirleme sıfat tamlaması sözdizimsel açıdan her iki dilde de aynıdır ve bir adın önünde birden fazla sıfat bulunduğu zaman her iki dilde sıfatların arasına virgül konur.

Karşılaştırmalı-kuram'da belirtildiği gibi, dil öğrenen kişi öncelikle ana dili ile öğreneceği yabancı dili karşılaştırarak ikisi arasında benzerlikler arar. Her iki dil arasındaki benzerlikler ne kadar fazla ise, dil öğrenme süreci de o kadar kolaylaşır. Paralel özelliklerin söz konusu olması durumunda olumlu aktarım gerçekleşir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi sıfatlar Almanca ve Türkçede adın önünde yer almakta ve adın önünde birden fazla sıfat bulunabilmektedir. Dolayısıyla sıfat tamlaması ve zincirleme sıfat tamlaması sözdizimsel açıdan her iki dilde de benzer özellikler göstermektedir. Bu durum ise sözdizimsel açıdan olumlu aktarımın gerçekleşmesine neden olmakta ve Almancadaki sıfat tamlamasının daha kolay öğrenilmesini sağlamaktadır.

Sıfatlar, başka türden sözcüklerin yerine geçerek görev ve anlam yönünden onlar gibi kullanılabilir ya da başka sözcük türleri sıfatlardan türetilebilir.

22. Sıfattan Ad

Ad (Alm. Substantiv), canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan sözcük türüne denir. (KORKMAZ, 1992: 88)

Sıfatlar ad görevi üstlenebilir. Türkçede her sıfat ad olarak kullanılabilir:

hasta adam

Sıfat

Hasta ameliyat edildi.

Ad

Türkçedeki sıfat ad olurken sıfattan hiçbir değişiklik olmamaktadır, yani sözcüğün ad ve sıfat biçimi aynıdır.

Almancada da sıfatlar ad olabilir, ancak Türkçedekinden biraz farklıdır. Almancada ad olan her şeyin bir tanımlığı olduğundan ve adlar büyük yazıldığından, bir tanımlık almak ve büyük yazılmak zorundadır:

krank : hasta
 der krank-e Mann
 Sıfat
 hasta adam

der Krank-e   ein Krank-er
 hasta (erkek)   bir hasta (erkek)

die Krank-e   eine Krank-e
 hasta (kadın)   bir hasta (kadın)

die Krank-en   Krank-e
 hasta-lar   hasta-lar

Der Kranke ist operiert worden.

Ad

Hasta ameliyat edildi.

Sıfatın adlaşması olayının her iki dilde de gerçekleşmesi olumlu aktarıma neden olacağından dil öğrenme sürecini hızlandıracaktır. Ancak Almancadaki diğer özellikler Türkçedekinden farklı olduğundan dil yanlışlarına ve olumsuz aktarımlara neden olacağı için dil öğrenmeyi güçleştirecektir. Örneğin Türkçeden hareketle Almancadaki ad da küçük yazılmakta ya da ada ekler getirilmemektedir.

Adlaşan sıfatın önünde belirli tanımlık varsa ad *-e* ile biter, belirsiz tanımlık varsa adın cinsine göre *-er*, *-es*, *-e* gibi eklerle biter:

Tekil		Çoğul	
Belirli Tanımlık	Belirsiz Tanımlık		
Eril	<i>der</i> Krank-e (erkek) hasta	<i>ein</i> Krank-er <i>bir</i> hasta	<i>die</i> Krank-en hastalar
Dişil	<i>die</i> Krank-e (bayan) hasta	<i>eine</i> Krank-e <i>bir</i> hasta	<i>die</i> Krank-en hastalar
Yansız	<i>das</i> Gut-e iyi şey	<i>ein</i> Gut-es iyi <i>bir</i> şey	<i>die</i> Gut-en iyi şeyler

Dikkat edilirse sıfatların adlaşması Türkçedekilere kıyasla daha karmaşık yapıdadır. Ayrıca bu tür adlar Almancada zayıf çekime (Alm. schwache Deklination) girer. Zayıf çekimde ad da ek almaktadır:

	Tekil				Çoğul	
	Eril		Dişil		Eril	Dişil
Yalın durum	<i>der</i>	Kranke (erkek) hasta	<i>die</i>	Kranke (bayan) hasta	<i>die</i>	Krank-en hastalar
Belirtme durumu	<i>den</i>	Kranke-n (erkek) hasta -y-1	<i>die</i>	Kranke (bayan) hasta-y-1	<i>die</i>	Krank-en hastalar-1
Yönelme durumu	<i>dem</i>	Kranke-n (erkek) hasta-y-a	<i>der</i>	Kranke-n (bayan) hasta-y-a	<i>den</i>	Krank-en hastalar-a
Tamlayan durumu	<i>des</i>	Kranke-n (erkek) hasta-n-in	<i>der</i>	Kranke-n (bayan) hasta-n-in	<i>der</i>	Krank-en hastalar-in

	Tekil				Çoğul
	Eril		Dişil		
Yalın durum	<i>ein</i>	Kranke-r bir(erkek) hasta	<i>eine</i>	Kranke <i>bir</i> (bayan) hasta	Kranke Hastalar
Belirtme durumu	<i>einen</i>	Kranke-n <i>bir</i> (erkek) hasta -y-1	<i>eine</i>	Kranke <i>bir</i> (bayan) hasta-y-1	Kranke hastalar-1
Yönelme durumu	<i>einem</i>	Kranke-n <i>bir</i> (erkek) hasta-y-a	<i>einer</i>	Kranke-n <i>bir</i> (bayan) hasta-y-a	Kranke-n hastalar-a
Tamlayan durumu	<i>eines</i>	Kranke-n <i>bir</i> (erkek) hasta-n-in	<i>einer</i>	Kranke-n <i>bir</i> (bayan) hasta-n-in	Kranke-r hastalar-in

Almancadaki bu tür adların belirli veya belirsiz tanımlığa göre farklı ekler alması, zayıf çekimde eklerin değişmesi ve adlara eklerin getirilmesi anadili Türkçe olanlar için dil öğrenmede güçlük yaratmakta ve dil yanlışlarının oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle ada getirilen eklerde sıkça yanlışlar yapılmaktadır. Çünkü Türkçedeki yapı daha basittir. Bilinen durum(hâl) ekleri burda da adlaşan sığata getirilmektedir. Kuşkusuz Türkçedeki ses uyumuna göre ada getirilen ve farklı biçimbirimsel değişkeleri bulunan ekler de anadili Almanca olanlar için büyük güçlükler yaratmaktadır. Kısacası her iki dilin farklı yapısından kaynaklanan bu özellikler dil yanlışlarına ve olumsuz aktarımların oluşmasına neden olmaktadır.

Adlaşan sıfatlar grubuna ortaçlar da girer. Ortaçlar ad olarak kullanılabilir:

vazar kasa	Yazar elli yıl yaşadı.
Sıfat	Ad
çalışan insan	Çalışan devamlı kazanır.
Sıfat	Ad
gelecek yıl	Gelecek çok şev vadediyor
Sıfat	Ad
tanıdık kişiler	Tanıdıklar beni ziyaret etti.
Sıfat	Ad

Benzer durum Almanca için de söz konusudur. Ancak daha önce olduğu gibi, adlaşan her sözcük bir tanımlık alır, büyük yazılır ve ada belli ekler gelir:

Partizip I:

der sitzend-e Marnı

Sıfat

oturan adam

der *Sitzend*-e ein *Sitzend*-er
oturan (erkek) bir *oturan* (erkek)

die *Sitzend*-e eine *Sitzend*-e
oturan(bayan) bir *oturan*(bayan)

die *Sitzend*-en *Sitzend*-e
oturan-lar *oturan*-lar

Partizip II:

die verletzt-e Frau (*yaralı*/ *yaralanmış olan* kadın)

Sıfat

der *Verletzt*-e ein *Verletzt*-e
yaralı (erkek) bir *yaralı*(erkek)

die Verletzt-e	eine Verletzt-e
yaralı(bayan)	bir <i>yaralı(bayan)</i>

die Verletzt-en	Verletzte
<i>yaralı-lar</i>	<i>yaralı-lar</i>

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, ortaçların her iki dilde de ad olarak kullanılması olumlu aktarıma neden olacağından dil öğrenme sürecini hızlandıracaktır. Ancak Türkçeden farklı olan diğer özellikler ise dil yanlışlarına ve olumsuz aktarımlara neden olacağından dil öğrenme sürecini olumsuz yönde etkileyecektir.

Sonuç olarak her iki dilde de sıfatlar adlaşmaktadır. Bu durum Almancayı öğrenirken olumlu aktarıma neden olduğundan dil öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır, çünkü Almanca öğrenen kişi öncelikle Türkçeden hareket ederek Almancada da sıfatları adlaştırmayı deneyecek ve bunun eş değerini bulacaktır. Ancak Almancada adlaşan sıfatların yapısı daha karmaşıktır. Türkçede adlaşan sıfat her iki durumda da hiçbir ek almazken Almancada adlaşan sıfat, bir tanımlık almakta ve adlaşan sıfata, adın tekil, çoğul ya da hangi hâlde olduğuna,, tanımlığın türüne ya da tanımlığın olup olmaması durumuna göre farklı ekler getirilmektedir. İşte Türkçede bulunmayan bu özellikler doğal olarak güçlük yaratmaktadır.

23. Sıfattan Belirteç

Belirteç (Alm. Adverb), fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından belirteç niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür. (KORKMAZ, 1992: 178)

Sıfatlar belirteç (Alm. Adverb) görevi de üstlenebilir. Bu her iki dil için de geçerlidir:

hızlı	schnell:hızlı
<u>hızlı</u> adımlar	<u>schnelle</u> Schritte
Sıfat	Sıfat
	<i>hızlı</i> adımlar

Futbolcu hızlı koşuyor.
Belirteç

Der Fußballspieler läuft schnell.
Belirteç
Futbolcu *hızlı* koşuyor.

Sıfat, adın önündeki sıfatın anlamını etkilediği zaman belirteç görevi üstlenir:

çok soğuk kış
Belirteç Sıfat

der entsetzlich kalte Winter
Belirteç Sıfat

Almancada belirteçler çekim eki almaz.

Dikkat edilirse, sıfat her iki dilde de fiillerle birlikte ya da sıfatın önünde kullanılarak belirteç görevi üstlenebilmektedir. Ayrıca sıfatların her iki dilde belirteç görevi üstlenmeleri ve hiçbir ek almamaları da Almancayı yabancı dil olarak öğrenmede olumlu aktarımlara neden olmaktadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir. Her sıfat her zaman belirteç görevi üstlenmez:

Türkçe

bugünkü: sıfat

bugünkü gazete

*bugünkü geliyor (yanlış)

bugün geliyor

bugün: belirteç

Almanca

heutig: sıfat

heutige Zeitung

*er kommt *heutig* (yanlış)

er kommt *heute*

heute: belirteç

Örneklerden de anlaşıldığı gibi Türkçedeki *bugünkü* sıfatı ile Almancadaki *heutig* sıfatı belirteç görevi üstlenememektedir, belirteç görevi üstlenebilmeleri için *bugün* ve *heute* biçimlerinin alınması gerekir. Ayrıca Almanca ve Türkçede bu tür sıfatların derecelendirmeye girmedikleri görülmektedir. Örneğin: *bugünkü I daha bugünkü I en bugünkü ; heutige / heutiger / heutigste*.

Daha önce de belirtildiği gibi sıfatın üçüncü derecesi (en üstünlük derecesi) Türkçede sıfat ya da belirteç olarak kullanılırken aynı, ancak Almancada farklıdır:

en hızlı

en hızlı koşucu

Sıfat

O **en hızlı** koşuyor.

Belirteç

schnellst: en hızlı

der **schnellste** Läufer

Sıfat

Er läuft **am schnellsten**

Belirteç

Almanca öğrenenlerin sıkça yaptığı yanlışların başında Almandaki sıfatın üçüncü derecesini sıfat ya da belirteç olarak kullanırken karıştırması gelir. Örneğin *der schneüste Laufer* yerine *der am schnellste Laufer* biçiminde bir kullanımı seçmektedir. Oysa sıfatın ikinci örnekteki kullanım biçimi belirteç olarak kullanılır. Buna karşın Türkçedeki kullanımlar daha basittir, çünkü her iki durum için de aynı yapı kullanılmaktadır.

2.4. Sıfattan Fiil

Fiil (Alm. Verb), "öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı, vb. öznenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten"(VARDAR, 1998: 101) sözcüklere denir.

Sıfattan fiil de yapılabilir. Bu tür fiillere hem Türkçede hem de Almandada rastlamak mümkün:

<i>basit</i> _ basitleşmek	<i>einfach(basit)</i> _ sich vereinfachen(basitleştirmek)
basitleştirmek	vereinfachen(basitleşmek)
<i>güzel</i> _ güzelleştirmek	<i>schön(güzel)</i> _ verschönern(güzelleştirmek)
<i>kötü</i> _ kötüleşmek	<i>schlecht(kötü)</i> _ sich verschlechtern(kötüleşmek)
kötüleştirmek	verschlechtern(kötülştirmek)
<i>yeni</i> _ yenilemek	<i>neu(yeni)</i> _ erneuern(yenilemek)

Türkçe eklemeli bir dil olduğundan, sıfatın fiil türetmesi(Addan fiil, Fiilden fiil yapan ekler) sonekler yardımıyla yapılır:

basit-leş-mek	(Sıfat + Addan fiil yapan ek + Mastar eki)
yeni-le-mek	(Sıfat + Addan fiil yapan ek + Mastar eki)
güzel-leş-tir-mek	(Sıfat + Addan fiil yapan ek + Fiilden fiil yapan ek + Mastar eki)

Almancada ise hem önek hem sonekler gelir:

ver-einfach-en (Önek + Sıfat +Mastar eki)

ver-schön-er-n (Önek + Sıfat + Sıfatın 2.Derece eki + Mastar eki)

er-neu-er-n (Önek + Sıfat + Sıfatın 2. derece eki + Mastar eki)

Türkçe önek olmadığından, sıfattan fiil türetmede önek kullanımı söz konusu değildir.

Genel olarak bakıldığında, her iki dilde de sıfattan fiillerin yapıldığı görülmektedir. Bu sözcük türetme biçiminin yabancı dil öğrenme açısından önemi büyüktür, çünkü Almanca öğrenirken Türkçede bulunan bu özellikten hareket ederek, aynı sözcük türetme biçiminin Almancada olup olmadığına bakılacaktır. Örneğin Almanca öğrenen kişi Türkçede *basit* sıfatından *basitleştirmek* fiilinin türetildiğini bildiği için, Almancada bunun eş değerini arayacaktır. Eğer Almancada da *basit* sıfatının anlamca eş değeri olan sıfattan fiil yapılıyorsa, ana dilinde hazır bulunan sözcük türetme kurallarını Almancada da bulacağı için olumlu aktarımdan dolayı sözcük öğrenme işi kolaylaşacak ve hızlanacaktır. Ancak Almancada fiillerin başında yer alan öneklere(ver-, er- vs.) benzer bir önek Türkçe fiillerin başında yer almadığı için sözcük öğrenme sürecinde engelleyici bir rol oynamaktadır. Bu öneklerin yarattığı diğer bir güçlük ise, sıfattan yapılan fiillere farklı öneklerin gelmesidir, çünkü fiillerin önünde her zaman aynı önek bulunmaz. Ayrıca Almancadaki fiillerde Türkçedekilerin aksine sıfatın ikinci derecesi *de(yer-schön-er-n, er-neu-er-n)* yer almaktadır. Oysa Türkçede bu tür fiillerde sıfatın ikinci derecesi bulunmaz. Kısaca Almancadaki bu özellikler fiilleri türetmede ve öğrenmede engelleyici bir rol oynar.

Sonuç olarak, sıfatlar iki dilde de ad, belirteç, fiil gibi başka türden sözcüklerin yerine geçerek görev ve anlam yönünden onlar gibi kullanılabilir. Ancak Türkçede bir sıfat ad veya belirteç görevi üstlendiğinde hiçbir ek almamakta ve hiçbir değişikliğe uğramamaktadır. Almancada ise sıfatın ad olabilmesi için bir tanımlılığının olması ve büyük yazılması ve bazı ekler alması gerekmektedir. Belirteç görevi üstlendiğinde Türkçedekinin aksine sıfatın üçüncü derecesinde sıfat ek almaktadır. Sıfattan türetilen fiillerin yapısı da Türkçedeki eş değerlerine göre daha karmaşıktır. Türkçede fiiller hiçbir önek almazken ve fiillerde sıfatın ikinci derecesi bulunmazken, bunlar Almanca fiillerde yer alabilmektedir.

Sıfatların ad ve belirteç görevi üstlenmesi ya da sıfattan fiil türetilmesi yabancı dil açısından önemli bir rol oynar, çünkü benzer özelliklerin Almancada da bulunması olumlu aktarımlara neden olduğundan dil öğrenme sürecini hızlandırmakta ve sözcük türetmede yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

ADALI, Oya(1979): *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, TDK, Ankara.

AKSAN, Doğan(1998): *Anlambilim*, Ankara

AKSAN, Doğan(1987): *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, DTCF Yay., Ankara.

ATABAY, Neşe/KUTLUK, İbrahim/ÖZEL, Sevgi(Yöneten ve Yayına Hazırlayan Doğan

Aksan)(1983): *Sözcük Türleri*, TDK, Ankara.

ATABAY, Neşe/ÖZEL, Sevgi/ ÇAM, Ayfer (1981): *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK, Ankara.

BALCI, Tahir(1993): *Abriss der türkisch-deutschen kontrastiven Grammatik*, Dicle Üniv. Yay.,

Diyarbakır.

BANGUOĞLU, Tahsin(1986): *Türkçenin Grameri*, TTK, Ankara.

BARTSCH, R./KLEIN, W. u. a.(1975)(Hrsg.): *Heidelberger Forschungsprojekt. Pidgin-Deutsch*

Sprache und Kommunikation ausländischer Arbeiter, Kronberg.

BAŞKAN, Özcan(1969): *Yabancı-Dil Öğretimi*, İstanbul.

CONRAD, Rudi(Hrsg.)(1975): *Kleines Wörterbuch Sprachwissenschaftlicher Termini*, Leipzig.

DEMİRCAN, Ömer/ERÖZDEN, Aybars(1990): "Dil Üzerine Yazılar ve İncelemeler", Dilbilim

Araştırmaları, s. 218-143.

DEMİRCAN, Ömer(1990):*Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, istanbul.

DEMİRCAN, Ömer(1990a): "Yabancı Dil Öğretimi Kaynakçası (-1990)", *Dilbilim Araştırmaları*,

s. 271-295.

DEMİREL, Özcan(1990): *Yabancı Dil Öğretimi, İlkeler, Yöntemler, Teknikler*, Ankara.

DİLAÇAR, Agop(1964): *Türk Diline Genel Bir Bakış*, TDK, Ankara.

DUDEN. *Die Grammatik*, Bd.4, Mannheim 1984.

ENGEL, Ulrich(1982): *Syntac der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin.

ENGEL, Ulrich(1988): *Deutsche Grammatik*, Heidelberg.

ERBEN, Johannes(1980): *Deutsche Grammatik*, München.

ERGENÇ, İclâl(1983): "Yabancı Dil Öğretimi ve Olumsuz Aktarım", *Türk Dili Aylık Dil ve*

Yazın Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Yıl.32, Cilt:XLVII, Sayı: 379-380/ Temmuz-Ağustos, TDK, s. 195-207.

ERGİN, Muharrem(1983): *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

ERGİN, Muharrem(1987): *Üniversiteler için Türk Dili*, İstanbul.

FELIX, Sascha(1977): *Natürlicher Zweitspracherwerb. Ein Überblick*, Studium Linguistik 4.

FLEISCHER, Wolfgang(1971): *Wortbildung der deutschen Gegeyvarstssprache*, Tübingen.

GENCAN, Tahir *Nejat*(1919):*Dilbilgisi*, İstanbul.

GRIESBACH, Heinz(1990): Neue deutsche Grammatik, Berlin.

HELBIG, Gerhard/BUSCHA, Joachim(1992): *Leitfaden der deutschen Grammatik*, Leipzig.

HENGİRMEN, Mehmet(1993): *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, Ankara

İMLÂ KLAVUZU(2000), TDK, Ankara.

KLEIN, Wolfgang(1984): *Der Zweitsprachenverb*, Königstein/Ts.

KOCAMAN, Ahmet(1983): "Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler", *Türk Dili Aylık Dil*

ve Yazın Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Yıl.32, Cilt:XLVII, Sayı: 379-380/ Temmuz-Ağustos, TDK, s. 116-123.

KORKMAZ, Zeynep(1992): *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara.

KRASHEN, S. D.(1981):): *Second Language Acquisition and Second Language Learning*, Oxford.

ÖZEL, Sevgi(1978): "Türkçede Önadların(Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları", *Türk Dili*

Sayı: 321, s. 498-500.

SELINKER, L.(1972): *Interlanguage. Language Teaching Vol. 10*, Heidelberg

TOKDEMİR, Aslıhan(1992): *Yabancı Dil Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler*, Gündoğan Yay.,

Ankara.

TOKDEMİR, Aslıhan(1997): *İkinci Dil Edinimi*, Ankara.

TÜRKÇE SÖZLÜK(1998), TDK, Ankara.

ÜLKÜ, Vural(1980): *Affixale Wortbildung im Deutschen und im Türkischen*, DTCF, Ankara..

ULRICH, Winfried(1972): *Wörterbuch Linguistischer Grundbegriffe*, Kiel.

VARDAR, Berke(1998): *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Yay., istanbul.

WAHRIG, Gerhard(1978): *Deutsches Wörterbuch*, Gütersloh.

ZENGİN, Dursun(1999): *Almanca Dilbilgisi*, Ankara.